LIGA ZĀĢERE

PROFESORA ARNOLDA VALTNERA PIEMIŅAI

(Per aspera ad astra)

*Svētīgs tas cilvēks, kas atradis gudrību, un cilvēks, kam tiek saprašana.
Viņu mantot ir labāki nekā sudrabu mantot, un viņu krāt labāki nekā spožu zeltu.
Viņa ir dārgāka par pērlēm un viss, ko tu kārotu, tai netiek līdz.
Garš mūžs ir viņas labā rokā, un viņas kreisā bagātība un gods.
Viņas ceļi ir jauki ceļi, un visas viņas tekas ir miers.
Viņa ir dzīvības koks tiem, kas viņu tur, un kas viņu cieti tur, tas ir laimīgs.
Gudrie iemantos godu, bet ģeķi kaunu.
/Zālamana sakāmie vārdi/*

Šie ķēniņa Zālamana sakāmie vārdi, manuprāt, vislabāk raksturo profesoru Arnoldu Valtneri. Tiekšanās pēc zināšanām un to nodošana skolniekiem ir bijusi profesora dzīves būtība.

Laiks gan nežēlīgi attālina dienu pēc dienas no tā brīža, kad pēdējo reizi tikāmies ar profesoru un kad viņš tika vadīts Mūžības ceļos.

Bet kas ir laiks Mūžības mērogos? Atmiņas, dziļi noglabātas sirdī, nekādas laika pēdas nespēj tās izdzēst. Atmiņas ir dzīvas ne tikai profesora tuzekos, skolēnos, bet arī viņa atstātajā mantojumā savai tautai – grāmatās. Kaut arī profesora Arnolda Valtnera dzīves ceļš ir noslēdzies, grāmatas turpina gudrības un gara ceļu pie zinātkāriem lasītājiem.

Profesors Arnolds Valtneris dzimis 1929. gada 18. novembrī Jelgavā. Arnolda Valtnera bērnība un skolas gadi aizvadīti vecāku Dāvida un Paulīnes mājās “Dzērvēs”, Platones pagastā. “Dzērvēs” cēlis tēvatēvs Ģederts Valtneris, kurš savā laikā bijis pagasta vecākais. Valtneru ģimenei piederēja saimniecība, ģimene pati apstrādāja zemi un pārtika no pašu izaudzētā. Vecāki savas trīs atvases – meitu Almu un dēlus Kristapu un Arnoldu – audzināja darba tikumā un savas zemes mīlestībā. Valtneru ģimenes jaunākajam bērnam Arnoldam agri nācās iepazīt dažādus lauku darbus.

Pēc daudziem gadiem profesors Arnolds Valtneris atcerējās: “Mani priecēja padarītais darbs. No lauka novāktais siens, novāktā un šķūnī savestā labība, apatais tīrums... Šī patīkamā un padarītā darba sajūta mani pavadā visu manu mūžu.”

1937. gadā Arnolds uzsāks skolas gaitas Platones četrklasīgajā pamatskolā, kas atrodas aptuveni 3 kilometrus no tēva mājām. Vēlāk izglītību turpina kaimiņu pagasta Vircavas septiņgadīgajā pamatskolā. Attālums līdz skolai nu jau ir lielāks –

turpat 7 kilometri, tāpēc reizēm nakšņojis pie netālu dzīvojošās tēvamāsas, reizēm arī internātā, taču visbiežāk ceļu mērojis kājām.

Latvijai pienāk grūti laiki – Otrais Pasaules karš ar tautas fizisku un garīgu iznīcināšanu. Arī Valtneru ģimenei neiet garām kara piemeklētais posts. Brāli iesauca armijā, kurš gan no kara pārnāca, bet izcietā gūstekņu nometnes mocības. Smagi saslima tēvs. Pusaudzim, četrpadsmitgadīgajam Arnoldam, nācās pamest mācības, lai uzņemtos vadīt visus smagos lauku darbus. Atbildības nasta bija liela. Tikai pēc gada ilga pārtraukuma varēja atsākt skolas gaitas. Pēc pamatskolas beigšanas mācības tika turpinātas Jelgavas 1. vidusskolā. Skolas laikā Arnolds dzīvoja ar klases biedriem kopēji īrētās istabās Jelgavā, Zirgu un Skolotāju ielā. Vidusskolā Arnolda sola biedrs bija Jānis Vagris, kuru dzīve vēlāk izveidoja par valstsvīru.

Interese par cilvēka dzīvības norisēm Arnoldam radās tieši vidusskolā. Kādā intervijā žurnālam “Veselība” profesors teica: *“Interesi par fizioloģiju izraisīja bioloģijas skolotāja Neimane Jelgavas 1. vidusskolā.”*

Karš bija beidzies, sākās okupācijas režīms ar ateistisko politiku. Izpostīta Jelgava, Latvija, daudzi likteņi... Smags trieciens bija mātes nāve 1946. gadā. Dzīve turpinājās ar saviem pārbaudījumiem.

Svarīgs notikums jauneklā dzīvē bija dvēseles un Dieva attiecību sakārtošana. 1947. gada 27. jūlijā Vircavas baznīcā Arnolds Valtneris tika iesvētīts tajā pat baznīcā, kurā ticis kristīts.

Pēc ļoti sekmīgas vidusskola absolvēšanas, ceļš tālāk ved uz galvaspilsētu. 1950. gadā par Arnolda Valtnera *alma mater* kļūst Latvijas Universitātes Bioloģijas fakultāte. Izvēlēta specialitāte – cilvēka un dzīvnieku fizioloģija. Studiju gados Arnolds Valtneris iepazīstas ar savu nākamo dzīvesbiedri Ausmu, kura arī studēja šajā augstskolā. 1955. gadā Latvijas Universitāti Arnolds Valtneris pabeidz izcili. Pēc augstskolas beigšanas sākās patstāvīgās dzīves gaitas. Studijas nomaina darbs Rīgas Medicīnas institūtā, kur sākumā strādājis par laborantu Bioķīmijas katedrā pie profesora Aleksandra Šmita (1892–1978). Histoloģijas profesors Konstantīns Bogojavlenskis (1899–1967) uzzinājis, ka Normālās fizioloģijas katedrā atbrīvojās vecākā laboranta vieta, ieteica Arnoldu Valtneri katedras vadītājam profesoram Nikolajam Daņilovam (1900–1991), kurš Normālās fizioloģijas katedru vadīja no 1950. līdz 1958. gadam. Tā sākās Arnolda Valtnera darbība Rīgas Medicīnas institūta Normālās fizioloģijas katedrā. Arnolds Valtneris atcerējās: *“Profesors man uzticēja ļoti grūtu un atbildīgu darbu – rīkot studentiem lekciju demonstrējumus. Grūts bija lekciju demonstrējumu gatavošanas darbs, bet atbildīgs tāpēc, ka studentu priekšā visam jāiznāk nevainojami. Tā bija man laba skola fizioloģijā, kura labi noderēja manā turpmākajā darbā pēc augstskolas beigšanas.”*

Profesors N. Daņilovs izvirzīja augstas prasības katedrā strādājošiem docētājiem un vecākiem laborantiem – vajadzēja iemācīties veikt operācijas dzīvniekiem, lai tos sagatavotu hroniskajiem eksperimentiem, kā arī veikt novērojumus cilvēkiem. Tādējādi šis darbs palīdzēja pasniedzējiem pašiem labāk izprast fizioloģiju kā zinātni. Profesors N. Daņilovs arī mudināja katedras pasniedzējus pašiem strādāt zinātnes laukā, citādi tā neesot augstskola. Tā Arnolds Valtneris sāka savu zinātnisko darbu

izcilā asinsrites fiziologa N. Daņilova vadībā. Šis laika posms jaunajam zinātniekam A. Valtnerim bija saspringts, jo vienlaikus ar darbu Rīgas Medicīnas institūtā viņš strādāja Rīgas 1. medicīnas skolā, kur lasīja lekcijas un vadīja praktiskās nodarbības topošām medicīnas māsām, vecmātēm un feldšeriem.

1963. gadā Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Eksperimentālās un klīniskās medicīnas institūtā Arnolds Valtneris aizstāvēja bioloģijas zinātņu kandidāta disertāciju *"Pulsa viļņa izplatīšanās ātruma eksperimentāla izpēte"*.

Pēc profesora N. Daņilova aizbraukšanas uz Krieviju, Normālās fizioloģijas katedru savā vadībā pārņēma profesora Roberta Krimberga (1874–1941) skolniece docente Alvīne Pāvule (1910–1975). Profesors A. Valtneris atzina, ka visvairāk savā pedagoga darbā mācījies no docentes A. Pāvules, kas katedru vadīja 20 gadu, un visus šos gadus pasniedzējs A. Valtneris apmeklēja viņas lasītās lekcijas, apgūstot viņas pieeju fizioloģijas mācīšanā. Docentei A. Pāvulei bija labi izkopta valoda un prasme ieinteresēt. Bieži profesors A. Valtneris šā raksta autorei ar cieņu stāstīja par abiem saviem skolotājiem – profesoru N. Daņilovu un docenti A. Pāvuli. Man kā iesācējai grūtajā darbā profesora A. Valtnera stāstītais lika aizdomāties par to, kādiem jābūt īstiem zinātnes kalpiem – nesavtīgiem darbā, pacietīgiem un mērķtiecīgiem. Profesors A. Valtneris bieži atgādināja: *"Zinātne prasa upurus."* Tas tik ļoti sasauca ar viņa skolotāja profesora N. Daņilova teikto: *"Vissvētākā lieta ir zinātne"*.

1970. gadā Arnolds Valtneris Rīgas Medicīnas institūtā aizstāvēja bioloģijas zinātņu doktora disertāciju *"Kustību aktivitāte un arteriālās sistēmas izmaiņas pēc sfingogrāfijas un pulsa viļņa izplatīšanas datiem"*. Šajā darbā tika parādīta kustību aktivitātes nozīme artēriju novecošanās profilaksē. Pētījumos Arnolds Valtneris pierādīja kustību aktivitātes lielo lomu cilvēkiem līdz 20 gadu vecumam, lai aizkavētu asinsrites sistēmas novecošanos turpmākā dzīves periodā. Visā A. Valtnera zinātniskā darba pamatā bija sfingogrāfija – artēriju pulsa līkņu reģistrēšana, kas profesora vadībā tika pētīta dažādos aspektos.

1975. gadā Rīgas Medicīnas institūts Arnoldu Valtneri ievēl par profesoru un Normālās fizioloģijas katedras vadītāju, ko viņš vadīja līdz 1995. gadam. Šis laiks profesoram A. Valtnerim bija ļoti ražens – tika rakstītas grāmatas, izveidojās cieša sadarbība ar Latvijā tik populāro un katrā mājā gaidīto žurnālu *"Veselība"*, bija plaša zinātniskā sadarbība ar Ukrainas, Armēnijas, Krievijas, Kirgīzijas, Igauņas, Lietuvas u.c. augstskolām.

Profesora vadībā disertācijas sāka izstrādāt viņa pirmie skolnieki, kuri bija no dažādām Latvijas pilsētām – no dzimtās Jelgavas, Rīgas, Daugavpils, Liepājas, kā arī no tālās Erevānas. Profesors pret saviem skolniekiem bija prasīgs, bet reizē arī iekļūtīgs, saprotošs un taisnīgs. Vairums disertantu savus darbus aizstāvēja relatīvi īsā laikā un ļoti veiksmīgi. Disertāciju aizstāvēšanas laikā profesors daudz labu vārdu teica saviem skolniekiem.

Profesors A. Valtneris savā darba mūžā sarakstījis 4 zinātniskas monogrāfijas, 146 zinātniskas publikācijas, 31 grāmatu (no tām 18 ir mācību grāmatas), izveidojis Latvijas sfingoloģijas skolu. Profesors sagatavojis 14 zinātņu doktorus un

2 habilitētos zinātņu doktorus, no tiem četri ir katedru vadītāji dažādās Latvijas augstskolās.

Arnolda Valtnera skolotājs profesors N. Daņilovs kādā vēstulē savam skolniekam rakstīja, ka Normālas fizioloģijas katedra atrodas zinoša un īsta vadītāja rokās.

Tiešām katedru vadīja aizrautīgs zinātnieks un analītisks pedagogs. Profesora lasītās lekcijas bija īsta bauda – sarežģītas lietas tika pasniegtas vienkāršā un saprotamā valodā, it kā jau iepriekš būtu lasītas. Lekciju materiāls vienmēr bija pārdomāts. Tāpat kā profesors N. Daņilovs, arī profesors A. Valtneris bija kategorisks pretinieks tā saucamai krīta fizioloģijai. Tāpēc lekcijā bieži rādīja demonstrējumus, piemēram, slaveno Dondersa modeli, kas uzskatāmā veidā demonstrēja elpošanas fāzes un abpusēju pneimotoraksu. Lekcijas vienmēr bija kuplā skaitā apmeklētas – tik liela bija studentu interese. To pašu var teikt arī par praktiskajām nodarbībām. Lai labāk izprastu norises organismā, studentiem pašiem bija jāveic praktiskos darbus – pētīja izolētas sirds darbību vardei, noteica asinsgrupu, temperamentus pēc Aizenka testa, siekalu sekrēciju un, protams, neiztrūkstoša bija profesora tik plaši pētītā sfigmogrāfija. Studentiem profesors A. Valtneris bija viena no akadēmijas legendām. Katedrā profesora A. Valtnera vadībā intensīvi darbojās normālās fizioloģijas pulciņš, kurš īpaši izcēlās ar lielu dalībnieku – jauno pētnieku skaitu un priekšlasījumiem zinātniskajās konferencēs. Studentiem un saviem skolniekiem profesors A. Valtneris prata iemācīt darba mīlestību, mīlēt fizioloģiju, ieinteresēt par zinātni, cienīt savus skolotājus. Profesors vienmēr uzmundrināja studentus ar savu radošo personību.

1995. gadā profesors A. Valtneris aizgāja pensijā, viņam tika piešķirts *professor emeritus* tituls. Profesors Arnolds Valtneris arī nu jau savos cienījamajos gados joprojām bija azartisks un erudīts. Viņš nodibināja Latvijā vienīgo fizioloģijas laboratoriju, kura visus šos gadus atradās Rīgā, Baltā ielā 10, Kurzemes rajona Pedagoģiskās izglītības centra paspārnē. Laboratorija savu darbu sāka 1995. gada septembrī. Sākumā zinības fizioloģijā apguva Rīgas skolēni, drīz viņiem pievienojās skolēni no visas Latvijas. Auditorijā vienmēr bija pārpilna zinātkārajiem. Līdz ar skolēniem zināšanas fizioloģijā papildināja bioloģijas un veselības mācības skolotāji. Sākumā profesors nolasīja izsmelošas lekcijas, pēc tam skolēni veica praktiskos darbus, līdzīgi kā to veica studenti Latvijas Medicīnas akadēmijā. Sevišķi aizrautīgi skolēni bija praktiskos darbos, jo paši varēja piedalīties novērojumos – mērīt asinsspiedienu, reģistrēt elektrokardiogrammas, sfigmogrammas, analizēt līknes, noteikt sāpju sliekšni, refleksus. Daudzi skolēni, kas bija apguvuši viena gada mācības fizioloģijā, tās vēlējās turpināt otro un pat trešo gadu. Laboratorijā apmācības kursu "Fizioloģija ar anatomijas pamatiem" beidza nekā vairāk 2000 skolēnu, bet fizioloģijā un veselības mācībā zināšanas papildināja vairāk nekā 1000 skolotāju. Profesors A. Valtneris lasīja lekcijas arī Sabiedrības Veselības skolā, kā arī lekciju kursu Latvijas Medicīnas akadēmijas Stomatoloģijas fakultātes un Latvijas Universitātes studentiem.

Profesors Arnolds Valtneris iedibināja Latvijas skolēnu konkursu "Pazīsti savu organismu". Konkurenci mājās izturējušie skolēni no visas Latvijas cīnījās savā

Profesors Arnolds Valtneris Paula Stradiņa medicīnas muzejā
2001. gada 11. maijā savas grāmatas "Tavai veselībai" atvēršanas svētkos

starpā gan teorētiskajās, gan praktiskajās zināšanās. Tā bija laba skola pašiem skolēniem, viņu skolotājiem, kā arī konkursa darba vērtētājiem. To visu – gan laboratorijas vadīšanu, gan konkursa organizēšanu profesors veica praktiski viens pats bez jebkādas bagātu sponzoru palīdzības no ārpuses. Profesors A. Valtneris tik ļoti mīlēja savu darbu, ka viņš katru dienu no savām mājām Ikšķiles ielā devās cauri visai Rīgai, lai nokļūtu Ilģuciemā paša izveidotajā laboratorijā.

Profesors gandrīz nekad nežēlojās par dzīves likstām, sadzīvi. Lai gan dažāda nodevība atstāja rūgtas pēdas sirdī, tomēr profesors nekad nebija ļaunatminīgs.

Profesora Arnolda Valtnera darbu atzinīgi ir novērtējusi arī valdība. 1987. gadā profesoram tika piešķirta Latvijas Valsts prēmija par zinātnisko darbu asinsrites fizioloģijā. 1988. gadā piešķirts Nopelniem bagātā zinātnes darbinieka nosaukums. 1996. gadā ievēlēts par Valsts emeritēto zinātnieku. 2002. gada 12. aprīlī apbalvots, bet 4. maijā no Valsts Prezidentes rokām saņēma Triju zvaigžņu ordeņa Zelta Goda zīmi par nopelniem Latvijā labā.

Viena no profesora A. Valtnera dzīves zvaigžņu stundām bija profesora grāmatu svētki, kas notika 2001. gada 11. maijā Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā. Pasākumu vadīja muzeja direktors Kārlis Ēriks Arons. Profesoru sumināja tuvinieki, kolēģi, izdevniecību darbinieki, skolnieki. Tie bija svētki profesora atstātajam mantojumam savai tautai – visām profesora sarakstītajām grāmatām. Pats profesors atzina: *“Par savu galveno veikumu uzskatu to, ka ar mācību grāmatām par cilvēka fizioloģiju esmu apgādājis Latvijas skolēnus un studentus visos līmeņos – pamatskolas, vidusskolas, medicīnas skolas, augstskolas”*.

2003. gada 20. janvārī rīts atnāca draudošs. Profesoram rīta agruma kļuva slikti, viņš tika nogādāts Paula Stradiņa klīniskajā slimnīcā. Vēl esot slimnīcā, profesors apsprieda nākotnes plānus ar savu skolnieku docentu Jāni Jauju. Nekas neliecināja par drīzo šķiršanos.

Kluss pienāca 22. janvāra rīts. Profesora Arnolda Valtnera dzīves svece bija izdegusi, darbīgā sirds apstājusies. Profesora laboratorijā sienas pulkstenis apstājies vienos un četrdesmit minūtēs.

Visu savu būtību, enerģiju un sirdi profesors mūža pēdējos gadus bija ziedojis fizioloģijas laboratorijas izveidei. Sirds apstājās un laiks līdz ar sirdi. Profesora laiks ir aizgājis līdz ar viņu Mūžībā. Ļoti grūti pieņemt skaudro realitāti, ka nekad vairs nebūs tā, kā bija.

Profesoru Arnoldu Valtneri zemes klēpī guldēja 2003. gada 25. janvārī II Meža kapos.

Kas ir laiks? Mums dzīvajiem tas turpinās līdz ar mūsu domām, darbiem. Bet kas ir tas, kas laiku apstādina? Laika seja daudzkārt ir neizprotama.

Tuvinieku, skolnieku atmiņās profesors A. Valtneris paliks kā izcils zinātnieks, bet arī kā vienkāršs, sirsnīgs un izpalīdzīgs cilvēks ar pienākuma, atbildības un taisnīguma izjūtu. Viņa iesākto darbu turpina skolnieki, arī profesora lolotais konkurss Latvijas skolēniem iet savu gaitu...

Profesora Arnolda Valtnera skolnieki ar pateicību sirdī turēs svētu savu Skolotāja piemiņu.

"Mans vadonis teica: "Vajag izturēt!
 Jo slinks un mīktulis, kas negrib cīsties,
 Tas neiemantos slavas it nekad;
 Un kas bez kāda goda darba nomirst,
 Tam piemiņa no zemes zūd un šķīst,
 Kā dūmi gaisā un kā jūrā bangas.
 Tad saņemies! Kaut miesai nākas grūt,
 Bet garam vajag stipram būt un pārspēt
 Tā miesu, kā it visus kavēkļus.
 Vēl vairāk kāpšanas tev stāvēs priekšā,
 Un nedomā, ka viss jau uzvarēts.
 Liec vērā to, tad ceļā nepagursi!" "
 /Dante, "Dievišķā komēdija"/

Literatūra

1. Bībele. Vecā derība.
2. Profesora A. Valtnera ģimenes arhīvs.
3. Enciklopēdija "Latvijas pilsētas". – Rīga, 1999. – 190. – 203. lpp.
4. Latvijas Ārstu Žurnāls. – 2003. gada janvāris – Nr. 1. – 44.–45. lpp.
5. Dante. Dievišķā komēdija. – Rīga, 1937. – 121.–122. lpp.

Professor Arnolds Valtneris (Summary)

By Līga Zāgere

Per aspera ad astra – these words are the best characterization of the life and work of professor Arnolds Valtneris (1929–2003). In 1950 he entered the faculty of Biology at the University of Latvia. After successful graduation in 1955 he started working at the Riga Medical Institute (today – Riga Stradins University). In 1963 he defended his thesis on "Experimental research of the rapidity of the spread of the pulss wave". For 20 years the head of the chair of Normal Physiology and the teacher from whom he learned most was assistant professor Alvīne Pāvule. His future work was devoted to research in the physiology of aging persons. In 1975 he was elected professor and head of the chair of Normal Physiology. During his life he was written 4 scientific publications, 31 book, among them 18 text-books. Under his guidance 14 doctors of science established their careers. He will always be remembered in the capacity by those who have gained from his knowledge.

Līga Zāgere